

20. Yüzyılın Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı

Albanian Perception of the Ottomans and Turkey From the 20th Century to the Present

Hasip SAYGILI*

Öz:

Arnavutların 20. yüzyılın başından günümüze Osmanlı, Türkiye ve Türk algısı mevcut literatür taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazılı kaynaklar yanında yazarın Kosova’da 2007 yılında Türk Kıdemli Subayı ve 2009-2010 yıllarında Türk Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla görev yaptığı dönemdeki kişisel gözlem, tespit ve değerlendirmeleri de bu çalışmada kullanılmıştır. Arnavutluk ve Kosova’da Türkler ve Türkiye için gayet olumlu algı sahipleri yanında, hemen her türlü karmaşık problemlerinin sebebi olarak Balkanlardaki Osmanlı asırlarını gören farklı sosyal sınıflara mensup etkili kişilikler de bilinmektedir. Zıt uçlara savrulan bu algıların nedenleri anlaşılmaya çalışılmış, mevcut algının Türkiye’nin Kosova ve Arnavutlukla sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerine muhtemel etkilerine işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Türkiye, Türk, Kosova, Arnavutluk*

Abstract:

Since the early years of the 20th century, the Albanian perception of Ottomans, Turkey and Turks is examined through comprehensive literature review. Along with the written resources, the author’s personal observations, assessments and determinations as he was on duty in Kosovo as Senior Turkish Officer in 2007 and Turkish Contribution Commander in 2009-2010, have been used in this study. It is known that besides the positive perceptions towards Turks and Turkey in Kosovo and Albania, there are effective people belonging to different social rank who see the Ottoman centuries in the Balkans as the reasons of today’s various complicated problems. The paper attempts to understand the reasons of such opposite perceptions, and their possible impact on political, economic, cultural and social relations of between Turkey and Kosovo and Albania.

Keywords: *the Ottomans, Turkey, Turks, Kosovo, Albania*

* Dr., Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Öğretim Üyesi, hasipsaygili@gmail.com

GİRİŞ

Fetihler Avrupa topraklarına ulaştınca Osmanlı bölgenin otantik halklarından Arnavutlarla da karşılaştı. Cesaret ve atılganlıklarıyla maruf Arnavutlar, Osmanlı idaresini kabul ederek imparatorluğun güçlü kolu oldular. Uzun asırlar boyunca Osmanlı-Arnavut ilişkileri siyasi ve sosyal hayatın bütün sahalarına yayılarak¹ basit fatih-meftuh münasebetini aşmıştır. Arnavutlar nüfuslarının çok üzerinde bir nisbette askerî ve mülkî bürokraside alanlarının zirve makamları da dâhil her kademede temsil edildiler.² 19'uncu yüzyıla gelinceye kadar Arnavutlarla İstanbul arasındaki önemli bir kriz göze çarpmamaktadır. “İmparatorluğun en uzun yüz yılında” zayıflayan devletin bünyesine arız olan kötü yönetim, mali buhranlar, yaptırım gücünü önemli oranda yitirme gibi faktörler “kavm-i şeci”de değişik reaksiyonlar doğuracaktır.³ 93 Harbiyle Rusya karşısında Osmanlı'nın uğradığı ağır mağlubiyetler bir kısım Arnavutlar arasında “Arnavutların hali ne olacak?” endişesi yaratmıştır. Arnavut milliyetçiliği başlangıçta Osmanlı idaresine karşı değildi. Ancak Osmanlı'nın Balkanlardaki günlerinin sayılı olduğu algısı güçlenince Arnavut milliyetçiliğinin etkinliği arttı. Sultan Abdülhamid'in Arnavutları kollayan siyaseti⁴ düvel-i muazzama baskısıyla reformlara kayınca Arnavutların Türkiye'ye gönül bağları zedelenmiştir.

İşaret ettiğimiz 20. yüzyılın ilk yıllarından günümüze Arnavutların Osmanlı ve Türk algısı bildiğimiz kadarıyla münhasıran müstakil bir çalışmada incelenmiş değildir. Bazı hatıralarda sistematik olmayan olumsuz Arnavut imgesine sıkça rast gelinirken, bazı anekdotlarda Arnavutların tam tersi Türkiye'ye büyük sempati ile baktıklarının izdüşümleri de görülmektedir. Ancak olumlu ve olumsuz algıların mukayeseli bir incelemesi yapılmamıştır. Bu çalışmada Arnavutlar arasındaki Osmanlı ve Türkiye hakkındaki gerek olumlu gerekse olumsuz algı karşılaştırmalı

¹ Sacit Kutlu, Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 120.

² Bu temsil yoğunluğu 17'nci yüzyıl şairlerinden Veysi'nin “Acebdür izz ü devlette cemî'ân Arnavud Boşnak?” mısraına yansımıştır. Bkz. Murat Öztürk. “Klasik Türk Edebiyatında Padişahlara Yapılan Yergiler,” *Turkish Studies* 8/1(Winter 2013): 2157. Yine tanınmış Arnavut asıllı âlim Şemseddin Sami'ye atfen imparatorluk devrinde Arnavutlardan 25 sadrazam çıktığı ifade edilmiştir [W. George Gawrych, *The Crescent and the Eagle - Ottoman Rule, Islam and the Albanians 1874-1913* (London-New York: I. B. Tauris, 2006), 128]. 1912'de Arnavutluk istiklalini ilân eden ve ilk hükümeti kuran İsmail Kemal Bey'e göre de “Arnavutların en yeteneklileri İstanbul'a cezbedilip lütuf ve şerefle tatmin edilerek en yüksek mülki ve askeri makamları işgal etmişlerdi” [İsmail Kemal Bey, *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*, ed. Sommerville Story (London: Constable and Company Ltd, 1920), 362].

³ Falma Fshazi, “2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı: Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman Olduğu ‘O An,’” *Ü. SBF. Dergisi* 38 (Mart 2008): 167.

⁴ Sultan Abdülhamid'e göre “Avrupa'da Arnavutlar Müslüman kardeşlerimiz ve her durumda itimat edebileceğimiz en sadık askerlerimiz”di (Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 108). İsmail Kemal de Sultan Abdülhamid'in gençliğinden beri Arnavutların sadakatini takdir ettiğini; bu yüzden şahsını, sarayını hatta haremını Arnavutlara emanet edebildiğini ifade etmektedir (İsmail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 364). “Baba-mbret” [Sultan Baba] Abdülhamid'in az da olsa Arnavutça öğrenmiş olması [F. A. K. Yasamee, *Ottoman Diplomacy Abdülhamid II and The Great Powers* (Istanbul: The Isis Press, 1996), 20.] güvendiği Arnavutlara muhabbetinin bir göstergesi sayılabilir.

olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Arnavutların algısı tespit edilirken mümkün olduğu kadar geneli temsil etme potansiyeli olan kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Aynı konu ile ilgili karşıt sayılabilecek bakış açıları Türk, Arnavut ve mümkün olduğunca yabancı görüş açılarından resmedilmeye çaba gösterilmiştir. Yazarın Kosova’da bulunduğu dönemdeki kişisel gözlemleri de çalışmada dikkate alınmıştır. Arnavutların algısını kendi bağlamında isabetle ortaya koyabilmek için Arnavut mizacının genelleme yapılması güç olsa da bazı baskın özelliklerine işaret edilmiştir:

Balkan Harbi sırasında Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etmesi ile geçici Arnavut hükümetinin başına getirilen İsmail Kemal Bey’e göre Arnavutlar antik çağlardan beri ırkları, dilleri ve millî karakterlerine müdahale ettirmemiş, gururla hiçbir gücün kendilerini yoksun bırakmadığı [iç] bağımsızlarını korumuşlardı. Ne zaman hürriyetlerine bir tecavüz vaki olsa çok eski zamanlardaki gibi kahramanca karşılık vermişlerdi.⁵ Uzun yıllar bölgede Arnavutlar arasında dolaşmış olan bir İngiliz gezgin de Arnavutların dil, gelenek ve ilkel zindeliklerini korumaları ile istila dalgalarının kayaları yıkamasının kalıcı bir iz bırakmaması gibi sonuçsuz kaldığını yazmıştır.⁶

İsmail Kemal’e göre yüzyıllar boyu Romalılar, Bizanslılar, Normanlar, Bulgarlar, Sırlar, İtalyanlar ve Türklerin peş peşe gelen fetihlerine rağmen Arnavutlar bugün [1917] de yegâne “saf ve lekelenmemiş” görülmeye değer bir milliyeti temsil etmektedirler. İslam’a ve Türk hâkimiyetine rağmen Arnavutlar atalarının gelenek ve göreneklerine sadık kalmışlardır. En eski çağlardan beri Arnavut için şerefi, ailesi ve memleketi uğrunda tereddütsüz öleceği değerlerdir.⁷

Bir İngiliz gazetesinde yayınlanan değerlendirmede de yukarıdaki görüşlere benzer şekilde Arnavutların idaresinin hiçbir dönemde kolay olmadığından bahisle Antik Yunan’da Epir’in eşkiyalar yatağı olduğu, Roma’nın kudretli günlerinde baskı altında tutulmasına rağmen Bizans İmparatorluğunca da Arnavutların “vahşi ruhunun” gemlenemediğine işaret edilmiştir.⁸

Arnavutlar arasında “Lek Dukakin Kanunu” denen 15. yüzyıldan kalma yasalara Arnavutlar arasında uzun süre sosyal düzenin korunması için riayet edilmiştir. Bu geleneksel yasalar, hırsıza çaldığı ile orantılı ceza, cinayetlerde katilin akrabalarının “başa baş” gereği öldürülmesi gibi cezalar öngörmektedir.⁹ İngiliz seyyah Durham’e göre Lek Kanunu’na Arnavutlar arasında Hz. Musa’nın on emrinden daha ziyade itaat edilir. Ne kilise kanunu ve ne de şeriat Lek Dukakin Kanununu

⁵ İsmail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 356.

⁶ Mary Edith Durham, *Years of Balkan Tangle* (London: George Allen & Unwin Ltd., 1920), 72.

⁷ İsmail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 356-357.

⁸ “A carnival of misrule and anarchy appears to,” *The Times* (26 Aug 1884): 9.

⁹ Gawrich, *The Crescent and the Eagle*, 30.

geriletmiştir.¹⁰ Dukakin Kanunu¹¹ ve “öldürülen kimsenin ruhunun intikamı alınmadıkça huzur bulmayacağı” şeklindeki yaygın anlayış Osmanlı idaresinin yoğun gayretlerine rağmen kan davalarının Arnavutlar arasında önemli bir problem olarak sürmesine sebep olmuştur. Bilimsel bir tahmine göre Osmanlı döneminin sonuna doğru yapılan erkek nüfus ölümlerinin %19’u kan davaları yüzündendir.¹² Arnavutlar arasında silah taşıma dönemin Üsküp mebuslarından Necip Draga’nın ifadesiyle İstanbul’da şemsiye veya baston taşımak kadar olağan bir durumdur.¹³

Arnavut mizacının mühim bir yönü de şiddetli tepkiselliğidir. Pire için yorgan yakmak bu tavrın mükemmel bir ifadesi kabul edilebilir. Bazen tepkiler anlıktır, daha sonra kötü sonuçlar doğuracak olması çok fazla düşünülmez. Esasen zeki olan Arnavut ancak hemen her söylenene inancak mizaçtır. Bir yerde sakaldan veya kadınların göz renklerinden vergi alınacağını ya da düşman ordusunun gizlice hududu aşarak Arnavut topraklarına yaklaşmakta olduğunu duyunca iddiayı anlamaya çalışmadan hiddetle şehre iner, rast geldiği hükümet memuruna saldırır.¹⁴

Balkan Harbi sırasında bölgede görev yapan bir Türk subayı, söz dinlemeyen eğitimsiz Arnavut gönüllülerin ve rediflerin gözü pek ve alkışlanacak cesaretlerini takdir etmektedir. Ancak önü ve arkası hesap edilmemiş çüretkâr atılganlıkların¹⁵ felaket sebebi olduğunun da birçok misallerini zikretmektedir. Başarısızlık söz konusu olunca, “murtat” (mürted, dinden dönmüş) Türklerin kendilerini düşmana sattığından kuşku duyulmamaktadır. Kızgınlık hedefini kolaylıkla ordunun silah ve teçhizatını gasp etmeye, subayları tahkir ile soymaya, hatta öldürme tepkiselliğine anında çevirmektedir.¹⁶

Türkçe’deki “Arnavut inadı” ve “Nuh der, peygamber demez” deyimleri Arnavutlarda arada bir görülen ısrarcılığın ifadesi sayılabilir. Yine yukarıda bazı sözlerini aktardığımız İsmail Kemal Bey’in feodalizmin belli başlı niteliklerini ülkesi için övünçle tasvir ettikten sonra Arnavutlarda asla feodalite bulunmadığında ısrar et-

¹⁰ M. Edith Durham, *High Albania* (London: Edward Arnold, 1909), erişim tarihi 08.12.2013, <http://digital.library.upenn.edu/women/durham/albania/albania.html#I>

¹¹ Bölgede 1900’lü yılların başlarında görev yapmış olan bir subayın değerlendirmesine göre “durmadan kan kusan Lek Dukakin kanununun benzeri” hiçbir yerde yoktur. Bu yasanın yarattığı ortam nedeniyle yoksulluktan tek öküze tarlasını süren Arnavut’un tüfeği sırtında, köy çeşmesine su almaya giden Arnavut’un silahı yanında olmak zorundadır [Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk* (İzmir: Ticaret Basımevi, 1944), 377-378].

¹² Gawrich, *The Crescent and the Eagle*, 30.

¹³ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt:4, İçtima senesi 2, 82’inci inikad, 21 Nisan 1326: 565.

¹⁴ Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet* (İzmir,1944), 10-11.

¹⁵ “İşin sonunu düşünen kahraman olamaz.” temalı popüler Türk televizyon dizisinin bölge Arnavutlarıncı çok yoğun bir ilgiyle seyredildiği bilinmektedir.

¹⁶ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 51-72. Apak’a benzer tanıklıklar için bkz. Hasip Saygılı, *Balkan Harbi’nde Osmanlı Bozgununun Karanlık Yüzü: Dönemin Tanıklarının Gözüyle Müslüman Ahalide İnsan Kalitesi ve Sosyal Çözülme Problemi*, *Türkiye Günü*, 112(2012):136-146.

mesi Arnavut inatçılığına örnek verilebilir.¹⁷

Arnavut anlayışında din algısı diğer toplumlardan bazen farklılık arz eder. Din farklılığı toplum hayatında büyük bir farklılık yaratmaz.¹⁸ 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında tanınmış Arnavut milliyetçisi Paşo Vasa'nın¹⁹ "Papazlar ve hocalar seni parçalamak ve zayıf tutmak için aldattılar... Kiliseye ve camiye bakma, Arnavut'un dini Arnavutçuluktur"²⁰ düşüncesi bugün de Arnavutlar arasında önemli karşılığı olan görüştür. İngiliz gezgin Durham, 1900'lü yılların başında Elbasan yakınlarındaki Spata dağlarındaki Arnavutların din anlayışı hakkında ilginç bir gözlem aktarır. Gezgene göre bölgede kilise ve cami yoktur. Herkesin bir Müslüman bir de Hristiyan ismi vardır. Aynı adam hem Süleyman hem Konstantino'dur. Osmanlı cizye almak istediğinde Müslüman, asker almak istediğinde Hristiyan olduğunu şiddetle ileri sürer.²¹

Durham'ın gözlemini hatırlatan başka bir olgu da diğer gruplara göre dinler arasında geçişlerin Arnavutlar arasında daha yaygın oluşudur. Bazı bölgelerde 19'uncu yüzyıl gibi geç bir tarihte bile bazı bölgelerde kayda değer sayıda Hristiyanlıktan İslama geçişler olabilmektedir.²² Tanınmış eğitimci ve seyyah Abdürreşid İbrahim ise Arnavutlar arasından daha Osmanlı hâkimiyetinin son devrinde İslamdan dönenlerin her geçen gün arttığına işaret ederek Balkan Harbi ile bölge Balkan devletlerinin eline geçince "müftilere varıncaya kadar irtidat edenler" olduğunu yazmaktadır.²³ 1910 yılında Kosova'da Osmanlı idaresine karşı Müslüman Arnavutların silahlı isyanını tertipleyen İdris Seferi'nin de gizli bir Katolik olduğu,²⁴ yani İslamı terk etmesi din değişimi konusunda ilginç bir örnektir. Kosova'nın ilk Başkanı İbrahim Rugova'nın (1992-2006) da din değiştirerek Katolik olarak öldüğü de yaygın bir iddiadır.²⁵ Rugova'ya cenazesinde herhangi bir dini merasim

¹⁷ Ismail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 357.

¹⁸ Konu hakkında İşkodra'da müfettiş olarak görev yapmış olan Ahmet Cevdet Paşa'nın gözlemlerine göre Latinler dediği Katolik Arnavutlarla Müslüman Arnavut aileler arasında evlilikler de olabilmektedir [Cevdet Paşa. Tezakir 13-20, Yay. Cavid Baysun. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960), 183-184].

¹⁹ Vasa Efendi, Vaso Paşa ve Vasa Paşa Şkodrani olarak da bilinen Lübnan Valiliği (1883-1892) de dahil olmak üzere Osmanlı Devletinde önemli görevlerde bulunmuş siyasi şahsiyet, şair ve romancı Katolik Arnavut (1825-1892) [Elsie, *Historical Dictionary of Albania* (Lanham: Scarecrow Press, 2010), 465-467].

²⁰ Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 70.

²¹ Durham, *Years of Balkan Tangle*, 75.

²² Selim Deringil, "There Is No Compulsion In Religion": On Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire: 1839-1856." *Comparative Studies in Society and History*, 42/3 (Jul., 2000): 555.

²³ Abdürreşid İbrahim, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslâmîyet'in Yayılması*, II. Cilt haz. Ertuğrul Özalp (İstanbul: İşaret Yayınları, 2003), 432-433. İbrahim Efendi yüksek seviyeli bir din âlimi de olduğundan daha önceki Müslümanlıktan dönmeleri cehalet ile Balkan Harbi sonrasındakileri menfaat ile izah etmektedir.

²⁴ Noel Malcolm, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan (İstanbul: Sabah Kitapları, 1998), 299.

²⁵ Stella L. Jatrás, "Did Ibrahim Rugova die a Christian?" 26.02.2006, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1584002/posts>, Erişim tarihi: 08.12.2013,

yapılmamış olması da iddianın doğruluğu ihtimalini güçlendirmektedir.²⁶ Diğer taraftan günümüzde Arnavutlukta köken olarak Müslüman olan İsmail Kadare gibi bazı aydınların İslamı terk edip Hristiyanlığı kabul etmesi yönünde teklifler alması da din değişimi konusundaki farklı tavırlardan birisi olarak kaydedilmektedir.²⁷

Arnavutluk Cumhurbaşkanı Alfred Moisiu'nun 2005 yılında bütün Arnavutların aslında Hristiyan olduğu ve Arnavutlukta Müslümanların çoğunluk olmadığını ileri sürmesi Arnavut seçkinlerinde din telakkisinin bir başka yönünü gösteriyor olmalıdır.²⁸

İsmail Kemal'e göre Arnavutların Osmanlı hâkimiyetine katılmalarında İslamiyetin herhangi bir etkisi olmamıştır.²⁹ Günümüz Arnavut aydınlarından Hulusi Hako ise İslamlaşma ve Hristiyanlaşmayı “yabancılaşma ve düşmanın safını tutma” olarak görerek, Arnavutları birleştiren ve birleştirecek olan şeyin dinsizlik olduğunu ileri sürmektedir.³⁰ Hako'nun da yetiştiği dönemde Arnavutluk'ta “bir hoca ile bir şeyhin”³¹ dünyanın ilk ateist devletini ilan ettikleri Balkanlarda bilinen bir espridir.

Günümüzde Arnavutlar arasında önemli bir kesim, Arnavutların bugünkü karmaşık sosyal ve ekonomik sorunlarının kaynağı olarak Osmanlı devrindeki İslamlaşmayı ileri sürebilmektedir. Arnavut aydın ve politikacıların bir kısmı açıktan bir kısmı dolaylı olarak Müslüman olmuş olmalarından rahatsızlık duyduklarını ifade etme gereği hissetmektedirler. Bir gözlemci, bölgede sık sık duyduğu “Türkler tarafından Müslümanlaştırılmasaydık, biz de bugün Batılı ve gelişmiş bir ülke olurduk, İtalya gibi” söyleminin ulusal kimliklerine sinmiş Türk ve Müslüman karakterinin ağırlığı nedeniyle Batılılaşma özlemini yansıttığını ifade etmektedir.³²

Kosova'da 2004-2005 yıllarında Başbakanlık da yapmış olan sağ eğilimli AAK blokunun lideri Ramush Haradinaj'ın “ailesinin nesilden nesile Katolik olduğunu ve kendisinin niçin Müslüman olduğunu bilmediğini” ve Osmanlı Devleti devrinde Arnavutların hayatına giren İslamın kimliklerinin bir parçası olmadığını beyan

²⁶ “Huge crowds attend Rugova funeral”, 26.01.2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4648980.stm>, Erişim tarihi: 08.12.2013,

²⁷ Ateist Kadare, Arnavutlara Müslümanlıktan çıkıp Hristiyanlaşmalarını keskin bir tonda tavsiye etmektedir [Olsi Jazexhi, “The Political Exploitation of Islamophobia in post-communist Albania”, Dec 2007, <http://www.reocities.com/olsi.rm/islamofobia.htm>]. Erişim tarihi: 08.12.2013.

²⁸ Olsi Jazexhi, “Letter to the leaders of the Muslim Ummah,” 09.12.2012, <http://olsijazexhi.wordpress.com/2012/12/09/letter-to-the-leaders-of-the-muslim-ummah/>. Erişim tarihi: 05.12.2013.

²⁹ İsmail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 362.

³⁰ Artur Tagani, *Arnavut Ateistlerden Hulusi Hako'nun Din Hakkındaki Görüşleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2007), 123.

³¹ Devlet Başkanı Enver Hoca ile Başbakanı Mehmet Şehu.

³² Gürbüz Bahadır, *Batı'dan Doğuya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler*, (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002), 173.

etmesi bu anlayışa tipik bir örnek olarak kabul edilebilir.³³ Diğer taraftan Gürbüz Bahadır'a göre bahse konu bakış açısı açısından Katoliklik tartışmasız bir şekilde Batılılığı temsil ediyor. Müslüman olmak yüzünden kaçırılan şey Batılılığın ta kendisidir.³⁴ Zaten bu yüzden din değiştirme, Katolikleşme anlamında "Türk sınıfından çıkmanın" ve "Avrupalı kültürel aidiyet belirlemenin" bir yolu olarak görülmektedir.³⁵

Arnavut mizacının bir diğer niteliğinin kendi rolünü abartma olduğu ileri sürülebilir. Kendine güveni bazen megalomani seviyesindedir.³⁶ Dünya sanki onun etrafında dönmektedir. Kendileri Romalı fatihlerin torunlarıdır, Büyük İskender'den Osmanlı'nın yüz akı büyük vezirler, paşalar ve valiler sadece Arnavutlardan çıkmıştır. Hatta Türkleri de Arnavutlar yetiştirmiştir.³⁷ İsmail Kadare'ye göre mesela İskender Bey "Avrupa Rönesansının en büyük adamıydı" ve Osmanlı hâkimiyetine karşı ayaklanması "evrensel" çapta bir hadiseydi, zira Türkler sadece Arnavutlar için değil aynı zamanda Avrupa için de tehditti.³⁸ 1980'li yıllarda henüz komünist rejim bitmeden Arnavutlukta büyükelçilik yapan Bilal Şimşir de Arnavutların Türklerin yetiştirdiği büyük adamları Mimar Sinan'dan Atatürk'e Arnavut ilan ettiklerini hayretle gördüğünü ifade etmiştir. Şimşir hemen her şeyi Arnavutlaştıran bakış açısının hem koyu "sosyalist" hem aşırı "nasyonalist" olarak sertleşip fanatikleştiğini yazmıştı. Tarihçi büyükelçiye göre tarih kitaplarında Arnavut yazarlar bir yandan Osmanlı Devleti'ni kendilerinin yönettiğini ileri sürerken, diğer taraftan Türk istilasına karşı Avrupa'yı yine Arnavutların koruyup kurtardığını ileri sürebilmektedir.³⁹

Büyükelçi Bilal Şimşir'in tespitlerine göre Arnavutluk dışında Kosova ve Makedonya'nın tamamı ile Kuzey Yunanistan'daki Müslümanların tamamı Arnavut olarak görülmekteydi. Arnavutlara göre anılan bölgelerdeki Türkler de aslında Arnavut'tur, Türk değildir. Büyükelçi Kumanovalı keman sanatçısı bir Türk'ün Arnavutların kendisine yaptığı "sen Türk değil, Arnavutsun.." ısrarını şikayet ettiğini ifade etmektedir.⁴⁰ Kosova'da da Türklere aynı tavrın seyrek olmamak kaydıyla gösterildiği bilinmektedir.

33 "Haradinaj: Nuk e di pse jam musliman (Video)," 24.11.2013, <http://www.gazetaexpress.com/?cid=1,13,127246> Erişim tarihi: 26.11.2013, Haradinaj'ın İngilizce verdiği bu beyanat için bkz. "I don't know why I am Muslim - Ramush Haradinaj - Unë nuk e di pse jam musliman," 25.11.2013, <http://www.youtube.com/watch?v=64muSthK3cY> Erişim tarihi 28.11.2013,

34 Gürbüz Bahadır, *Din Süreçlerinde Gerileme*, (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011), 244.

35 Bahadır, *Din Süreçlerinde Gerileme*, 243.

36 Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, 10-11.

37 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1967), 65-66.

38 Enis Sulstarova, "Albanian Orientalism," içinde *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Halit Eren, ed. (Sarajevo: The Balkans Civilisation Centre, 2011), 167.

39 N. Bilal Şimşir, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988)* (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001), 339-340, 342.

40 Şimşir, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları*, 343-344.

“Arch Ateist” Enver Hoca yönetiminde Arnavutluk’un Rus ve Çin komünistleriyle anlaşmazlığa düşmesi üzerine dünyayı hem kapitalizme hem de “Asyatik” revizyonistlere karşı savunma misyonunu ileri sürdüğü bilinmektedir. Hatta Enver Hoca’nın dirayetli liderliği sayesinde Mao’nun Avrupa’yı Çinileştirme projesinin Arnavutluk tarafından başarısızlığa uğratıldığı dahi ileri sürülebilmiştir.⁴¹

Yukarıda Arnavut mizacının bazı yansımaları olarak kabul edilebilecek niteliklerin incelediğimiz dönemin Arnavut algısının doğru anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşünüyoruz.

1. REFORMLARA ARNAVUT TEPKİSİ

Yukarıda bazı mizaç özelliklerine işaret edilen Arnavutlar 1900’lü yılların başlarında Düvel-i Muazzama’nın askerî müdahale tehditleri üzerine uygulamaya konulan reformları kendilerinin felaketi olarak görmüşlerdir.⁴² Reform projelerinin işlememesi için⁴³ her türlü engelleme yapılmıştır.⁴⁴ Adı verilmeyen bir Arnavut önde geleni korkularını 1903 yılında bir Rus gazeteciye “Reformlar Bulgaristan’ı, Şarkî Rumeli’yi ve Girit’i kopardı. Şimdi biz de Kosova, Manastır ve Selanik vilâyetlerinin kâfirlerin eline geçmesini istemiyoruz.” şeklinde açıklamıştır.⁴⁵ Bu çerçevede bölgenin yabancı devletlerin kontrolüne geçmesi ihtimalinin yarattığı endişe ile 1899’da İpek’te 1904 yılında Loma’da bölgeyi dış müdahaleye karşı savunma için mahalli halk tarafından bazı kararlar alındı.⁴⁶ Arnavutlar hemen her girişimlerinde padişaha bağlılıklarını tekrarladıktan sonra eylemlerinin “din”, “devlet” ve “vatan” için olduğunu ifade gereği duymuşlardır.⁴⁷ Benzeri girişimler ve ele alacağımız diğer tepkilerden bölgenin reformlar yoluyla ecnebi hükümlerine geçeceği endişesinin Arnavutların hemen tamamının müşterek korkusu olduğu anlaşılmaktadır.

⁴¹ Sulstarova, “*Albanian Orientalism*”, 168-169.

⁴² Nuray Bozbora, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk* (İstanbul: Boyut Kitapları, ty), 272.

⁴³ “Makedonya’daki Müslüman Arnavut nüfusun varlığı, bölgede planlanan reformların gerçekleştirilmesine en büyük engel teşkil etmekteydi.” Rezart Mezani, *İttihat Terakki, Arnavutlar ve Arnavutluk* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2003), 75.

⁴⁴ Hasip Saygılı, “1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski’nin Katli,” *Karadeniz Araştırmaları* 39 (Güz 2013): 71-72.

⁴⁵ V. Teplov, “Makedonskaya Cmuta”, *Russkiy Vestnik* (4)1903, 2009, erişim tarihi 23.10.2012, http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Teplov_V/text2.phtml?id=9103. Bu çalışmada kullandığım Rusça materyalin tamamını sabırla Türkçeye çeviren Azerbaycan’dan yakın dostum ve öğrencim Mezahir Ağayev’e şükran borçluyum. Mitroviçe’de Rusya’nın konsolosluk açması ve tayin ettiği ilk konsolos Grigori Stephanoviç Şerbina’nın Hacı Halil İbrahim adlı Arnavut bir asker tarafından katledilmesi tarafımızdan hazırlanan ve yayın aşamasında olan “Sultan Abdülhamid’in Meşruyet Krizi: 1903’te Mitroviçe’de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina’nın Öldürülmesi” adlı makalede incelenmiştir. Bu dipnot ile 48-55 numaralı dipnotlardaki referans ve bilgiler yayın aşamasındaki makalede tarafımdan kullanılmıştır.

⁴⁶ Sultan Abdülhamid’e de sunulan bu Loma kararlarına göre “Avrupalı devletlerin Kosova, Manastır ve Selanik’i, Girit gibi ayrı bir idare altında Osmanlı Devletinden koparma niyetlerine karşı” Osmanlı Hükümeti ile işbirliği öngörülmüştü (Bozbora, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk*, 250).

⁴⁷ Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 125-126, 211.

1.1. Mitroviçe Rus Konsolosu'nun Katli

Bu çerçevede reformlara karşı Arnavut infialini en iyi yansıtan vaka Rusya'nın Mitroviçe'ye konsolosluk açmasıdır. 1902 yazından, tayin edilen konsolosun öldürüldüğü 1903 Nisan'ına kadar bölgede bu teşebbüse Arnavut reaksiyonu kanatımızca Arnavut mizacının birçok tezahürünü sergilemiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki mülkî makamlarının asıl endişesi, Mitroviçe'de Rusların konsolosluk açma teşebbüsünün Arnavut ahali arasında şiddetli tepki yaratması ve bu durumun krizi kontrol edilemez şekilde ağırlaştırması ihtimalidir. Nitekim Mitroviçe'ye Rus konsolosluğu açılacağı haberleri çok geçmeden mahalli Arnavut halkın şiddetli infialine sebep olmuştur. Priştine mutasarrıfı 16 Haziran 1902 tarihinde Kosova vilâyetine çektiği telgrafta, Rus konsolosun Mitroviçe'ye girerken öldürüleceği ihbarını aldığını, esasen "Mitroviçelilerin malum olan vahşet ve huşûnet-i tabiieleri hasebiyle" devletçe siyasi bir soruna neden olacak bir cinayetin muhtemel olduğunu rapor etmiştir. Priştine mutasarrıfının değerlendirmesi, bürokratik hiyerarşiyi takip ederek vakit kaybedilmeksizin Sadaret'e de sunulmuştur.⁴⁸

Osmanlı resmi yazışmalarına bakılırsa, Sultan Abdülhamid olayların tırmanmaması için gerekenin yapılmasını ilgililere talimat vermiştir.⁴⁹ Bu çerçevede Hariciye Nazırı Tevfik Paşa Rusya Sefiri Zinoviyev ile birkaç defa görüşerek konsolosluk açma tasavvurunun doğuracağı yukarıda zikredilen sakıncaları izah eder. Dâhiliye Nazırı da Rusya'nın Mitroviçe'ye tayin ettiği konsolosun bölgeye gelmekte olduğu haberinin duyulması üzerine konsolosun kabul edilmemesi için Mitroviçe'nin bayraktarları ve ileri gelenleriyle "Yeni Pazar, İpek, Vuçitrın kazaları ahali beyinde evvelce akdedilmiş olan ittifak bu kerre de teyid olunarak" konsolosun geliş zamanını gözetmek üzere her istasyona gözcü gönderilmekte olduğunun da altını çizer.⁵⁰ Dâhiliye Nazırı, konsolosun gelişine karşı çıkmanın uygun bir şekilde "ahaliden söz anlayanlara" izah edilmesini teklif etmektedir. Ancak yazısından bundan kendisinin de umutlu olmadığı sezilmektedir. Aynı tarihte Nezaretçe Kosova vilâyetine verilen aynı kapsamdaki talimata karşılık 28 Ağustos 1902 tarihinde "Mitroviçe içinde zaten söz anlar takımından adem bulunmaması hasebiyle" ne yapılması gerektiğinin sorulması kayda değerdir.⁵¹ İstanbul, konsolosluğun açılmasını önlemeye gücü yetmeyeceğini anlayınca açılışı mümkün olduğu kadar geciktirmeye gayret gösterecektir.

Sırbistanlı diplomat tarihçi Batakoviç,⁵² Arnavutların "cavur" [gâvur] Rus konsolosunu kabul etmeyeceklerini beyan ettiklerini ifade etmektedir. Yine aynı yazıda

⁴⁸ BOA, DH.MKT, 527/32, 13 Ra 1320 (20 Haziran 1902).

⁴⁹ BOA, DH.MKT, 531/58, 24 C 1320 (28 Eylül 1902).

⁵⁰ Aynı dosya içinde Dahiliye Nezareti'nin Sadaret'e 23 Ağustos 1902 tarihli arizası.

⁵¹ BOA, DH.MKT, 531/58, 24 C 1320 (28 Eylül 1902).

⁵² Batakoviç, "Pogibiya Ruskog Konzula G. S. Şçerbini u Mitroviçi 1903. Godine," İstorijski Institut, Beograd- İstorijski Časopis, XXXIV(1987), 312. Makaleyi bu çalışma için Türkçeye çeviren Mirnes Cosiç'e teşekkür ederim.

İsa Bolatin'in⁵³ “Rus Konsolosluğu için evini kiralayacak olanın evini yakacağı” tehdidinde bulunduğu da ileri sürülürken, hadiseler sırasında yayınlanan bir yazıda ise Bolatin'in “konsolosa evini kiralayacakları boğazlayacağı” tehdidinde bulunduğu bahsedilmektedir.⁵⁴

Mitroviçe'yi kuşatan asilerin dağıtılmasından iki gün sonra şehre gelen Rus gazeteci Povolniy, Arnavut isyancıların şehri savunan kuvvetlere karşı “Hakiki Türk oğlu Türkler.. İleri!..” nidasıyla hücumu geçirildiklerini tanıklara dayalı olarak anlatmaktadır.⁵⁵ Yakın zamana kadar Arnavutlar arasında “Türk” ve “Müslüman” birbiri yerine kullanılan kelimelerdi.⁵⁶ “Hakiki Türk”ten kasdedilen “sağlam Müslüman”dı. Tepkici Arnavut algısına göre Osmanlı idaresi reform taleplerini kabul ettiği için “mürted” idi. Bu yüzden “Müslümanlıktan dönmüş olanların” üzerine de dinî bir gayretle yürünmesinde bir çelişki görülmemiştir.

1.2. Manastır Rus Konsolosunun Katlinden Bulgar İsyanına Arnavutlar

1903 Nisan'ında Rus konsolosunun öldürülmesinden sonra da Arnavut tepkilerinin dindirilmesi kolay olmamıştır. Aynı yılın Ağustos ayı başında hükümet memurlarına hakaret etmeyi alışkanlık haline getiren ve yerli Müslüman Arnavut ahaliyi “Türk domuzları”, “eşek”, “eşekoğlu eşekler” şeklinde tahkir etmekte olan konsoloslardan⁵⁷ Manastır Rus konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin kendi kabalık ve tecavüzkârlığı sonucu bir jandarma neferi tarafından katledilmesi bir diğer önemli kırılma noktasını teşkil etmiştir. Rus baskısı sonucu, askerlik şeref ve namusunun icabını yapan Arnavut nefer ve nöbet arkadaşının divan-ı harb tarafından alelacele idamları Arnavutlar nezdinde Sultan Abdülhamid rejiminin meşruiyetine önemli bir darbe indirmiştir.⁵⁸ Bu acı olaya rağmen Rumeli'de yeni

⁵³ İsa Bolatin (1864-1916), bölgede “deruhdecilik” denilen para karşılığı korumacılık yapan birisidir. Üç yıl Sultan Abdülhamid'in şahsi “Arnavut muhafızı” olarak görev yapmıştır. 1906 yılında İstanbul'dan döndükten sonra bölgede Yıldız'la doğrudan haberleşebilmekte, aynı zamanda Sırbistan'dan para ve silah almaktadır (Gawrych George, *The Crescent and the Eagle*, 134). Daha önce Sırları koruduğundan Sırp konsolosundan madalya almıştır. [Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (London:Papermac,1998), 235]. Arnavut tarih yazımında “hürriyet savaşçısı” olarak anılan İsa Bolatin'in (Robert Elsie, *Historical Dictionary of Kosova*, 56-57), Mitroviçe Tümen Komutanı Şemsi Paşa'nın kan kardeşi olduğunu ve 1913 yılında Şemsi Paşa'nın intikamını almak için oğullarına Kolağası Niyazi Bey'i öldürttüğünü önde gelen Arnavut aydınlarından Avlonyalı Ekrem Bey kesin bir dile ileri sürmektedir [Avlonyalı Ekrem Bey [Vlorra], *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar* (1885-1912) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 232].

⁵⁴ Charles Johnson, “Macedonia's Struggle for Liberty,” *The North American Review* 176 (555) (Feb 1903[1904]) : 226.

⁵⁵ I. V. Povolniy, “Ubiystvo G. S. Şerbini Rasskaz Oçevidça,” *Russkiy Vestnik*,(6)1903, 2009, erişim tarihi 01.10.2012, <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Povolnyj/text2.phtml? id=9099>.

⁵⁶ “İslam dinine giren bir Arnavut otomatik olarak Türk kabul edilirdi.” [Miranda Vickers, *The Albanians: A Modern History* (London, New York: I.B. Tauris, 2001), 15.]

⁵⁷ Neue Freire Press gazetesinde yayınlanmış, daha sonra Local Anzeiger ve National Zeitung gibi gazeteler tarafından alıntılanmış bir Batılı gözlemcinin yazısı için bkz. BOA, Y.A.HUS, 458/109, 11 B 1321 (3 Ekim 1903), aktaran Hasip Saygılı, “1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli,” 77.

⁵⁸ Saygılı, “1903 Makedonyasında...,” 89-90.

başlamış olan İlinden, St. İlya, Aya İlya, St. Elijah ve İlyas Peygamber isyanı da denilen büyük Bulgar isyanı üzerine Arnavutlar hasat mevsiminde çift ve çubuklarını terk etmiş büyük bir gayret ve hamiyetle Osmanlı ordusunun silah başı çağrısına icabetle tehlikeli ayaklanmanın Osmanlı idaresince bastırılmasını sağlamışlardır.⁵⁹ Bahse konu Arnavut desteği olmamış olsaydı, Balkan Harbi'nde yaşanacak felaketin daha 1903 yılında gerçekleşeceği ve Rumeli'nin elden çıkacağı kuvvetle muhtemeldi. Büyük Bulgar ayaklanmasının bastırılmasındaki gayret ve destek kanaatimizce Arnavutların Osmanlı Devleti'ne gösterdiği en son kitlesel fedakârlık ve sadakat gösterisiydi. Bölge Osmanlı'dan kopuncaya kadar bu çapta bir destek bir daha görünmeyecekti.

1.3. 1906 Hamidiye Kulesi

1906 yılında şimdi Karadağ sınırları içinde bulunan Gusinya ve Plava bölgesinde meydana gelen hudut olayları sırasında bölge ahalisinin gösterdiği tepki Arnavutların memalik-i Osmaniye'nin hükümlerine haklarını düşmanlarına karşı savunmada bazen mülk'ün sahibi Sultan'dan daha kararlı ve tavizsiz olduklarını göstermektedir. Karadağlılar bir emrivaki ile Gusinya ve Plava yolu üzerindeki ihtilafli hudut arazisi Boyun mevkiini ele geçirmek isterler. Dağlıları girişimini akamete uğratmak üzere Arnavutlar ihtilafli bölgede iki gece içinde adını Hamidiye koydukları bir gözetleme kulesi inşa ederler. Karadağ'ın kule yıkılmazsa İstanbul ile diplomatik ilişkilerini kesme tehdidi üzerine anılan devrede Karadağ Prensiği ile ilişkileri gerginleştirmeyi politik bulmayan Sultan Abdülhamid kulenin yıkılmasını irade eder. Mahalli halk kule yıkılırsa karılarını boş olacağına dair besa⁶⁰ bağladıklarını ileri sürerek karşı çıkar. Bölge'den sorumlu Mitroviçe'deki 18'nci Nizamiye Fırkası Kumandanı Şemsi Paşa⁶¹ da Kurmay Başkanı Yarbay Fevzi [Çakmak]'nin teklifi ile padişaha telgrafla "Ben Beytullah huzurunda vatanımdan bir karış yeri düşmana teslim etmemegi ahdetmiş bir kulunuzum. İra-

⁵⁹ Sadece Manastır Vilayetinden tahminen 100.000 Arnavut hasat faaliyetini bırakarak isyanı bastıran Osmanlı ordusuna katılmıştır [M. Duncan Perry, *The Politics of Terror; The Macedonian Liberation Movements 1893-1903*(Durham, London: Duke University Press, 1988), 130]. İhtiyatların çağrılmasıyla 3'ncü Ordu'nun gücü 96 taburdan 239 tabura yükselmiştir [W. Steven Sowards, *Austria - Hungary and Macedonian Reforms 1902-1908* (Indiana: Indiana University Unpublished Doctorate Thesis, 1981), 56.], aktaran Hasip Saygılı, "1903 Makedonyasında..", 75.

⁶⁰ Arnavut şeref sözü.

⁶¹ Son dönem Osmanlı ordusunun Harbiye mezunu olmayan en dirayetli, cesur ve muktedir generallerinden birisidir. 1846 yılında Kosova'nın Tırgovišta kazasında Arnavut-Boşnak bir ailede doğmuş, orduya katılarak kendi yeteneği ile generalliğe yükselmiştir.1901 yılında Mitroviçe'de 18'inci Nizamiye Tümeni Komutanlığına tayin edilmiştir. Askeri yetenekleri yanında bölge halkının mizacını dikkate alarak Kosova'da görev yaptığı bilinmektedir. Yaveri olan subayın anlatımına göre Şemsi Paşa Sultan Abdülhamid tarafından Kosova'da hemen her olayda basit bir jandarma çavuşu gibi görevlendirilmiş, ancak kendisi verilen işleri dini bir hissiyatla itirazsız yerine getirmiştir [Süleyman Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, 16-17.] Şemsi Paşa 7 Temmuz 1908 günü Manastır'da görev başındayken İttihatçı fedailerden Mülazım Atif [Cumhuriyet devrinde Çanakkale sayılavı Atif Kamçıl] tarafından suikastle katledilmiştir. Öldürülmesi 2. Meşrutiyeti ilan sürecini hızlandırmıştır. Okuma yazma bilmediği ve cahil olduğu ısrarla ifade edilen generalin tarafımızdan incelenen telgraf ve yazışmaları anılan hükmün isabetli olmadığını göstermektedir.

denizin tatbikinde ısrar buyurduğunuz takdirde bunu yapacak başka bir kulunuzu gönderin” diyecektir. Arnavut bölge ahalisinin gayreti ile Şemsi Paşa'nın hamiyet ve dirayeti birleşince Sultan'ın fermanı sonuçsuz kalacaktır.⁶²

2. BALKAN HARBİ VE SONUCU

Sultan Abdülhamid'in devrilmesinden sonra uygulanan isabetsiz Arnavut politikaları sonucu Balkan Harbi'nde Arnavutların genel olarak ilgisizliği⁶³ devrik padişahın Berlin Kongresi'nden sonra Balkanlarda dış düşmanlara karşı Arnavutlardan kurduğunu düşündüğü ilk savunma hattı⁶⁴ “sedd-i âhenin”⁶⁵[demir set]'i yıkmış Osmanlı Devleti'nin felaketini hızlandırmıştır.⁶⁶ Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin uğradığı hezimet sonucu Yanya ve İşkodra kaleriyle Avlonya hariç Arnavut nüfus çoğunluklu bölgelerin tamamının daha harbin ilk haftalarında Balkan devletleri tarafından işgali⁶⁷ ile Arnavut liderleri kendilerini yol ayrımında hissettiler.⁶⁸ Bu çerçevede Türkiye ile irtibatın fiilen kesilmiş olması ve bağımsızlık kararı alan heyetin toplanmasına mani olacak Osmanlı askeri varlığı da bölgede kalmayınca Arnavut topraklarının bir kısmında 28 Kasım 1912 günü müstakil Arnavutluk ilan edildi.⁶⁹ Bağımsızlık kararının metni Arnavutça yanında Türkçe idi.⁷⁰ Hatta geçiçi Arnavut hükümeti başkanı İsmail Kemal Bey, Bab-ı âli'ye başvurarak “kendilerine diriğ-i muavenet buyrulmasını rica” dahi edecek-

⁶² Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı* (İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık, 1953), 31-32.

⁶³ “Arnavutlar Türkleri mücadelelerinde yalnız bıraktılar.” [Constantine A. Chekrezi, *Albania Past and Present* (New York: The Macmillan Company, 1919), 76.]

⁶⁴ Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 123-124.

⁶⁵ Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 75, 108. Kendisi de Arnavut olan Edirne Mebusu Rıza Tevfik Bey 1910 yılında Balkanlardaki Arnavutlar için “sedd-i şedit” benzetmesi yapacaktır. [Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt:4, İçtima senesi 2, 82'inci inikad, 21 Nisan 1326: 567. Erişim tarihi 08.12.2013, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd01ic02c004/mmbd01ic02c004ink082.pdf>]

⁶⁶ Balkan Harbi'nde İşkodra'da görevli, Cumhuriyet devrinde Genelkurmay Başkanlığı da yapmış olan bir subayın değerlendirmesine göre “Arnavutluk olayları Osmanlı Devletinin Rumeli'deki son felaketinin, Balkan faciasının kaynağı ve sebebi olmuştur.” [Abdurrahman Nafiz, *Kiramettin, 1912-1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması* (Ankara:Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2007), 144]. Dönemin tanınmış İngiliz istihbaratçısı Aubrey Herbert de, Balkan Harbi'nde Osmanlı'yı yenenin Sırlar, Bulgarlar veya Yunanlılar değil Arnavutlar olduğunu ileri sürecektir (Malcolm, *Kosovo A Short History*, 249). Dönemin aydınlarından Hüseyin Kâzım da aynı görüştedir: “Koca Rumeli elden gitti.. Müslümanlar ağyar ayağı altında kaldı . 600 senelik devlet temelinden sarsıldı.. Kan ağladı. Bunlara sebep hep Arnavudlardır.” [Hüseyin Kâzım, *Arnavudlar Ne Yaptılar?* (İstanbul: Yeni Turan Matbaası, 1330), 2].

⁶⁷ Constantine A. Chekrezi, *Albania Past and Present*, 77.

⁶⁸ İsmail Kemal Bey, *The Memoirs...*, 361-362.

⁶⁹ Şemsi Paşa'nın oğlu Binbaşı Müfid'in iddiasına göre İsmail Kemal Arnavutluk istiklalini Draç'ta ilan etmek istediğinde başta Metropolit olmak üzere eşraftan destek bulamayınca Avlonya'ya hareket etmiştir [Müfid Şemsi, Şemsi Paşa, *Arnavudlar ve İttihad Terakki*, haz. Ahmed Nezih Galitekin (İstanbul: Nehir Yayınları, 1995), 43-44].

⁷⁰ Şemsi Müfid'e göre metnin orijinali bizzat İsmail Kemal tarafından Türkçe olarak yazılmıştı (Müfid Şemsi, Şemsi Paşa, 44).

tir.⁷¹ Amerikalı bir akademisyene göre Arnavutlarla Osmanlı arasında “şiddet geçmişine” rağmen Arnavut kartalı Balkan harbi arifesinde dahi Osmanlı hilâlinin altına sığınmıştı. Bu yüzden Arnavutluk bağımsızlığı da Arnavutların kendi arzu ve tasarılarından ziyade yabancı müdahalesi ve iç gelişmelerden kaynaklanmıştır.⁷²

Balkan Harbi şartları Arnavutların bağımsızlıklarını ilân ettikleri ortamı yaratmasına rağmen bozgun Arnavut algısında da felaket olarak görülmüştür.⁷³ Zira yukarıda da işaret ettiğimiz gibi hemen hemen bütün Arnavut toprakları Sırp, Bulgar, Yunan ve Karadağ işgaline düşmüştü. Daha harp sonlanmadan Türklerle beraber çok sayıda Arnavut da göç zorunluluğu duydular. Sığınılacak melce olarak Arnavutluk değil ‘ana yurt’⁷⁴ kabul ettikleri Türkiye görüldü. Zaten 1913-1915 döneminde nüfusun çoğunluğunu oluşturan kendilerini Osmanlı kabul eden Sünni Arnavutlar’ın çoğunun Türkiye’de kalmak arzusunda oldukları ifade edilmektedir.⁷⁵ Daha önce gelip yerleşenlerle Balkan muhaciri olarak Osmanlı topraklarına sığınanlardan kimse Osmanlı tâbiyetini terk ederek bağımsızlığını kazanan Arnavutluk’a dönmemiştir.⁷⁶ Dahası Birinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında da memalik-i Osmaniye’ye Arnavut muhaceretinin sürdüğü bilinmektedir. Anılan dönemde Osmanlı idaresinin planlı, sistemli ayrımcı “etnikçilik” ve “Türkçülük” yaptığını ileri süren⁷⁷ bir akademisyenin ifadesiyle de “İttihat ve Terakki hükümeti[nin], büyük savaş öncesi ve sırasında gelen Arnavutları, ne muhacir olarak kabulde ne de iskânda mağdur etmedi[ği]” kabul edilmektedir.⁷⁸

Bir Arnavut yazarın görüşüne göre anılan dönem içinde Arnavutluk’un Osmanlı’dan kopmasından sonra da “birçok kesimin İmparatorluğa ve ‘mutlu birlikteliğe’ duyduğu özlem” devam etmiştir.⁷⁹

⁷¹ Bilgin Çelik, *II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2003), 330-331, yayınlanmamış doktora tezi.

⁷² Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 211.

⁷³ Arnavut aydınlarından Olsi Jazexhi’ye göre “Endülüs Müslümanlarının tarihi, 1913’ten sonra Balkanlarda yeniden yaratılmıştır. ... en büyük zulüm 1913’te Osmanlı Devlet’ nin çökmesiyle onun Müslüman unsurlarının yaşadığı etnik temizlik ve katliamdır ” Jazexhi, “*Letter to the leaders of the Muslim Ummah*”.

⁷⁴ Çelik, *II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, 334.

⁷⁵ Olsi Jazexhi, “Depicting the Enemy: The Image of the Turk and the Muslim in Albania’s High School Textbooks,” in *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Halit Eren (Sarajevo: The Balkans Civilisation Centre, 2011), 61.

⁷⁶ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim, 2001), 109.

⁷⁷ Fuat Dündar, *Modern Türkiye’nin Şifresi İttihat ve Terakki’nin Etmisite Mühendisliği (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010).

⁷⁸ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, 112.

⁷⁹ Fshazi, “2. Meşrutiyet ve Arnavutluk’taki..;” 175.

3. 'SEFERBERLİK' YILLARINDA TÜRKİYE VE ARNAVUTLAR

3.1. Hafız Arif Efendi'nin Katli

Balkan Harbi ile Kosova Sırp işgaline uğramıştı. 1914 yazında Sırp katılacakları büyük harp için seferberlik ilan ettiler. Müslüman Arnavutlardan Sırp Ordusuna "gönüllü" yazmak üzere Mitroviçe'ye geldiler. Mitroviçe'de cami imamlarından Hafız Arif Efendi ve iki arkadaşı "Sırbistan gibi ecnebi bir hükümete muavenet etmek mugayir-i diyanettir" diyerek kampanyaya karşı çıkınca cami içinde süngülenerek Stnitça nehrine atıldılar.⁸⁰

Hafız Arif Efendi'nin Müslüman gayreti ve anılan dönemde bunun doğal bir parçası olarak telakki edilen Osmanlı muhabbetinin göstergesi olan cesur tavrı uzun bir dönem unutulmuşluğun ardından bölgede tekrar hatırlandı. Maktul din adamları Aralık 2012'de, Karadağ'da İslam Meşihatı Reisi Rifat Feyziç Efendi'nin delaletiyle Başkent Podgariça'da Fatih Mehmed Medresesi, Osmanağaç [Osman Ağaoglu] ve İskender Çavuş camileri ile Ulçin'in Denizciler camisi ile Bar ve Biyelo Polye şehirlerinde ayrı ayrı anıldılar. Arnavut, Boşnak ve Türk tüm farklı etnik gruplardan Müslümanların Hafız Arif Efendi ve arkadaşlarının hatırasına sıcak ilgi gösterdikleri bilinmektedir.⁸¹ Balkanlarda uzun yıllar gözlem tecrübesi olan bir Türk eğitimcinin⁸² görüşüne göre söz konusu anma merasimlerinin mahalli Müslüman halkın psikolojisi üzerinde müessif hadiseden 99 yıl sonra dahi kavrayıcı kuşatıcı moral etki yaratması bölgede halen devam etmekte olan olumlu Osmanlı-Türkiye algısının bir emaresi olarak da yorumlanabilecek niteliktedir.

3.2. Cihad Çağrısına Arnavut Gönüllüler

Birinci Dünya Harbi dönemi Arnavutların Osmanlı Devletine Balkan Harbi sıralarında oldukça zedelenmiş olan gönül bağlarının tekrar tesis edildiği yıllar olmuştur. Osmanlı Rumeli Müfrezesinin 1916 yılında bölgeye gelişi mahalli halkın eski vatandaşı oldukları Osmanlıya muhabbet ve bağlılıklarını gösterme fırsatı vermişti. Türk birliği kurbanlar kesilerek gözyaşları içinde karşılanmıştı.⁸³ Birkaç yıl öncesinin alakasızlık ve kırılmışlığı yerini sıcak bir sevgi gösterisine bırakmıştır. Bunda en büyük rol Arnavutların Balkan Harbi ile işgallerine uğradıkları Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan idarelerinin baskı ve zulümlerine ait olmuştur.⁸⁴

⁸⁰ BOA, HR, S/S, 2413/2 Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye-i Müdiriyyet-i Umumiyesinin 2 Ağustos 1915 tarihli yazısı

⁸¹ Yine bir Balkan ülkesinde yeni yaptırılan bir camiye Hafız Arif Efendi'nin adının verilmesi düşünülmüşse de bölgedeki aşırı milliyetçi Sırpların tepkisi ihtimali sebebiyle şimdilik bu isim verme gerçekleşmemiştir.

⁸² Tefvik Yücesoy

⁸³ Mustafa Erem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Rumeli Müfrezesi* (Takviyeli 177'nci Piyade Alayı) haz. Z. Türkmen ve A. Keskin (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 2006), 8-9, 33.

⁸⁴ *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914), 71-77, 148-207, 277-284.

İşgal orduları Arnavut topraklarını geçici olarak elde tutmak için değil zaptetmeye geldiklerini saklama gereği dahi duymamışlardı.⁸⁵ Müslüman Arnavutların bir kısmı yurtlarından çıkarılarak kitleler halinde Türkiye'ye kovulmuş, kalanlar Mitroviçe'de olduğu gibi Sırp ordularının zaferi için kiliselerde dua etmeye zorlanmıştı.⁸⁶

Balkan Hristiyan devletlerin baskıcı zulüm rejimleri Arnavut zihninde aldatılmış oldukları kanaatini pekiştirdi. Osmanlı padişahı Sultan Reşad'ın Müslümanları cihad-ı ekbere çağırısı tam da bu döneme denk geldi. Yaygın olarak bilinenin aksine bu davet Rumeli'de sıcak bir ilgiyle karşılık buldu. Ezici çoğunluğu Arnavutlardan olmak üzere 50 bin'in üzerinde gönüllü Osmanlı ordusu saflarında yer aldılar. Müslüman gönüllüler Makedonya, Romanya ve Galiçya cepheleriyle daha büyük sayıda İstanbul üzerinden sevk edilerek Irak, Filistin ve Kafkas cephelerinde harp ettiler. Bu gönüllülerin paralı askerler olmadığı, muntazam iâşe ve teçhiz dahi edilemeyen kendileri için bir talebi olmayan fedakâr kitleler olduğu açıktı.⁸⁷

Arnavut idraki Balkan bozgunundaki tavrından pişman olmuş, Osmanlı Devleti'nin felaket günlerinde onbinlerce gönüllü ile önemli bir fedakârlığı gösterme yüksek ruhluluğunu göstermiş olmalıdır. Fikrimizce beş asırlık Osmanlı Arnavut ilişkilerinin final sahnesi, Arnavutluk'un Türkiye'den koptuğu Balkan Harbi olmayıp zor günlerde söz konusu gönüllülerin seferberlik yıllarında Osmanlı ordularında silah başı yapmasıdır.⁸⁸

Kosova'da halen yoğun olarak anlatılan bir kısmı tevatür de olsa bölgeden Osmanlı ordusuna gönüllü katılım menkıbelerinin arka planında yukarıda işaret ettiğimiz olgunun yattığı söylenebilir.

4. OSMANLI SONRASINDAN GÜNÜMÜZE ARNAVUT ALGISI

4.1. Olumlu Algılar

Gerek Osmanlı Devleti'nin son yıllarında gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kurucu andlaşması Lozan'da Arnavutlukla diğer çevre ülkelerle yapıldığı gibi bir nüfus mübadelesi gündeme gelmemiştir. Bu da Arnavutların yeni Türkiye'nin bünyesinde bir sıkıntı olarak görülmediğine işaret etmektedir. Hatta mübadele sonrasında Yunanistan'dan Türkiye'ye Türk nüfus ile birlikte Arnavut nüfus da

⁸⁵ Draç sahillerine ulaşan Sırp süvarileri "Yaşasın Sırp Denizi.." diye bağırdılar (Constantine A. Chekrezi, *Albania Past and Present*, 77).

⁸⁶ BOA, HR, SYS, 2413/2 Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye-i Müdiriyyet-i Umumiyesinin 2 Ağustos 1915 tarihli yazısı

⁸⁷ Hasip Saygılı, "Birinci Dünya Harbinde Rumeli'nden Osmanlı Ordusuna Müslüman Gönüllü Katılımları", *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları*, Ankara, (18)2013: 231-255.

⁸⁸ Gönüllü Arnavut askerlerin sosyal hafızada muğlak izlerinden Arnavutça Çanakale türkülerini 18 Mart 2010 günü Şar Dağları üzerinde Dragaş kasabasında mahalli sanatçılardan dinleme fırsatı bulmuş-tum.

getirilmişti.⁸⁹

Osmanlı sonrası Balkanlarda yeni rejimler kurulmasına rağmen bölgede Türkiye'ye karşı olumlu algının sürdüğü anlaşılmaktadır. 1934 yılında Tiran'a büyükelçi olarak tayin edilen tanınmış fikir adamı Yakup Kadri Karaosmanoğlu Arnavutlarda yediden yetmişe hemen herkesten gördüğü saygı, muhabbet ve sıcaklığı yazmaktadır. Arnavutlarda o kadar yakınlık ve samimilik görmüştü ki onlarla Türkçe konuşmaksızın anlaşmanın mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Karaosmanoğlu'na göre Elbesan civarında arabasındaki ay yıldızlı bayrağı gören ihtiyar bir köylü arabaya yaklaşarak bayrağı "Osmanlı, Osmanlı" diyerek öpmüştür. Yaşlı bir çoban kendisini uzun uzun âdetâ hasretle seyrettikten sonra şoföre "Bu İstanbul'dan Tiran'a yeni gelen Paşa mı?" diye sormuştu.⁹⁰

Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinden sonra tesis edilen rejimlerin ağır baskılarına maruz kalan bölge Arnavutlarının Türkiye'ye sürekli göç ettikleri bilinmektedir. Göçmenlik yasaları gereği dışarıdan gelenlerin Türk olmaları şartı⁹¹ Arnavutlar için bir engel olarak algılanmamıştı. Yukarıda işaret ettiğimiz Balkan faciasından sonra dahi kendisini "Osmanlı" olarak gören geniş Arnavut kitleler, "Türklüğü" benimsemede de bir çekince görmemişlerdir. Bu çerçevede 20'nci yüzyıl boyunca bitmeyen göçler Arnavut zihin dünyasında Türkiye'yi felaket günlerinde sığınılacak nihai bir melce olarak görme algısı yaratmıştır. Türkiye'ye yerleşenlerin iş, bürokrasi ve sosyal hayatın hemen bütün katmanlarında herhangi bir engelleme ile karşılaşmadın yetenekleriyle bir yerlere yükselmeleri "koruyucu" Türkiye algısını güçlendirmiştir. Bahse konu göçlerle Türkiye'ye yerleşenlerden Ali Yakub Cençiler'in tanıklığı ve olumlu kanaatleri Kosovalı Arnavutlar arasında geniş ölçüde paylaşılmaktadır.⁹²

Cençiler'e göre yakın döneme kadar bazı Arnavutlar Sultan Abdülhamid'in adı geçtiğinde ayağa kalkacak kadar sadıktılar. Bahsi geçen dönemde yine Arnavutlar, Türk ile İslamı aynı kavram kabul etmekteydiler. Arnavutlar arasında bu yüzden "elhamdülillah Türk'üm", "Türk'ün beş şartı", "Türklüğün 33 farzı", "Allah canımızı Türk olarak alsın.." ve "Türk sözü mü?" gibi ifadeler hâlâ yaygındı.⁹³ Bölgede uzun süre uluslararası misyonlarda görev yapmış olan Emniyet Müdürü

⁸⁹ N. Bilal Şimşir, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları*, 344.

⁹⁰ Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, 60-61.

⁹¹ Şimşir, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları*, 344.

⁹² 1913 yılında Kosova'nın Gilan kazasında doğdu, 11 yaşında hafız oldu. Mısır'da Üniversitede çalıştı. 1959 yılında Türk vatandaşı oldu. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi. 1988'de vefat etti. Aşağıdaki satırlar Ali Yakub Cençiler'in bakış açısını yansıtmaktadır: "Ben Osmanlıları çok severim. O kadar severim ki, her yerde onun adını müdafaa ettim. Çünkü onlar gelmemiş olsaydı Balkanlara, ben bugün Ali Yakub Hoca olarak konuşamazdım. İşkodra'daki ecdadım Katolik (idi). Eğer Osmanlılar gelmemiş olsaydı hepimiz Hıristiyan kalırdık...Onun için ben Türk'e şükran borçluyum, Türk Milletine...O şüheda bizim Müslüman olmamıza vesile olmuştur. Bu unutulamaz." Necdet Yılmaz, *Ali Yakub Cençiler Hatıra Kitabı* (İstanbul: Darülhadis, 2005), 45. Ali Yakub Cençiler'den ve hakkındaki kaynak kitaptan haberdar olmamı sağlayan yazar Av. İsmail Küçükkılınc'a müteşekkirim.

⁹³ Yılmaz, *Ali Yakub Cençiler Hatıra Kitabı*, 44.

Gürbüz Bahadır'ın gözlemlerine göre de Makedonya'daki Arnavutlar ve Torbeşler arasında halen “Türkçe bilmeyen Allah'tan korkmaz” ve “Türkçe konuş ki Allah da işitsin” deyimleri yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Diğer taraftan son yıllarda kitle iletişim vasıtalarının yaygınlaşması ve ulaşımın kolaylaşmasının yarattığı yoğun ziyaretçi akımı Kosova ile Türkiye arasında güçlü bir kültürel etkileşim yaratmış durumdadır. Türkiye'nin gündemini takip eden Arnavutların oranı yüksektir. Popüler Türk televizyon dizilerinin Kosova'da da yaygın olarak izlenmesinin de etkisiyle 2009 yılı Aralık ayında İstanbul'dan gelen dizi oyuncularını Priştine'de ve Prizren'de çok büyük kalabalıklar tarafından karşılanmıştı.⁹⁴ Yine Türkiye'den tanınmış bir halk müziği sanatçısının Priştine stadyumunda verdiği konseri Türk bayraklarıyla 30 bin kişinin hayranlıkla takip ettiği bilinmektedir.⁹⁵

Bu satırların yazarının Kosova'da görev yaptığı yıllardaki birçok gözlemi de Ali Cenkçiler'in bakış açısının kayda değer nispette devam etmekte olduğunu göstermiştir. Bazılarını nakledeceğimiz mahalli Arnavutların Türkiye'ye bakış açılarını yansıtan şahsi gözlemlerimizin bu makalenin problematiğine katkı sağlayacağı umulmaktadır:

Yakova ile Prizren arasındaki karayolunda bir Arnavut derme çatma bir tezgâh açarak yolculara sebze ve meyve satmaktadır. 2007 Temmuz'unda kendisinden alışveriş yapan Türk subaylarından Ahmet Zeki Gerehan'ın aldığı parasını verme ısrarına Türkçe bilmeyen Arnavut satıcı, subayın kolundaki Türk bayrağı amblemini işaretle yetinmiştir.

Aynı yıl Kosova'daki NATO varlığı çerçevesinde bulunan bazı askeri birlikler Priştine'nin güneyinde bir mahale ortak tatbikata gitmektedir. Trafik yoğun olduğu bir kavşakta akli dengesi yerinde olmayan bir Arnavut, geçen NATO üyesi ülkelerin askerlerini el ve ayaklarıyla protesto etmektedir. Meczip, Türk araçları geçmeye başlayınca protestoyu bırakıp eli ile selamlama vaziyeti alacaktır.

Prizren'in Kurila mahallesinde Abdullah Efendi ölüm döşeginde son arzusu olarak üniformalı bir Türk askerinin evine gelmesini ister. 18 Eylül 2009 günü son dileği gerçekleştirilen Abdullah Efendi kısa bir süre içinde vefat edecektir.

Türkçe bilmeyen Arnavut bir öğretmen okuluna gelen Alman personeli, NATO kapsamında bölgede bulunan Türk İrtibat ve Gözlem Timi'ne haber vermek istemiştir. Telefonla aradığı Türk personele mesajı “Erkan Erkan.. Jerman Jerman..” olur. Bu çerçevede, emsal milletlerin büyük masraf ve uzun zamanda kazanmaya çalıştıkları halkla sıcak ilişkileri Türkler'in bir “selamün aleyküm” ile kurabildik-

⁹⁴ “Sanki Devlet Başkanı,” 15.12.2009, <http://webtv.hurriyet.com.tr/3/2472/0/1/sanki-devlet-baskani.aspx>, Erişim tarihi 29.11.2013,

⁹⁵ İbrahim Tatlıses'ten Kosova'da konser,” 29.05.2005, <http://www.haber7.com/yasam/haber/94260-ibrahim-tatlisesten-kosovada-konser>, Erişim tarihi: 29.11.2013.

leri bölgede bilinen bir olgudur.

Prizren İslam Birliği Başkanı Lütfü Ballek, ileri yaştaki babasını ısrarı üzerine Sultan Murat Kışlası'ndaki revire getirir. Lütfü Hoca'ya göre Türk askeri doktorları ve ilaçları Kosova'nın yoksul ve muhtaçları içindi. Kendileri yoksul değildi. Ancak ihtiyar babası Türk ilacı alırsa iyileşeceğinde ısrar edince gelmek zorunda kalmışlardı.⁹⁶

Aynı yılın 23 Eylül'ünde Prizren'den ağır diyabetli bir hasta Alman hastanesine kaldırılır. Menhus hastalık nedeniyle ayak parmaklarının kesilmesi gerekmektedir. Yaşlı Arnavut hanım hasta "Türk doktorlar da aynı şeyi söylerlerse" şartıyla işlemi kabul edecektir.

Arnavutlar arasında Sultan Murad karizmasının halen yaşayan bir efsane olduğu gözlenmektedir. Osmanlı ve Türklere düşmanlık eden Arnavutları Hüdavendigâr'ın rüyalarına girerek caydırdığı yönünde anlatılar bilinmektedir. Hıdırellez günü Priştine yakınlarında Sultan Murad türbesi çevresinde Arnavutlar büyük kalabalıklarla şenlik yapmaktadırlar.

Bölgede yoğun olarak anlatılan 1999 Kosova harekâtında diğer NATO uçakları kasıtlı bir şekilde hedefleri ıskalarken sadece Türk pilotlarının Sırp askeri hedeflerine isabetli atışlar yaptıkları, şeklindeki algı da Arnavutlar arasında Türk imajının olumluluğun bir yansıması olarak görülebilir.

Halk arasında anlatılan Prizren hac kafilesine rehberlik eden Baş İmam Ali Vezaj'ın 2009 yılında Arafat'ta Türk makamına göre ezan okutması ve Arnavut hacılara "Allahım emaneti sahiplerine geri ver.." duası yaptırması Arnavut algısının Türklüğe sıcak bakışının örneği olarak zikredilebilir. Sünni Müslümanlar yanında Bektaşî Arnavutlarda da benzeri sıcaklıkları gözleme fırsatı bulunmuştur. Kosova'nın en büyük Bektaşî tekkesinin şeyhi Mümin Lama Baba kendisini kişisel ziyarete gittiğim Yakova'da 25 Aralık 2009 günü tarafıma anılan göreve gelmesi öngörülmediği için Türkçeyi daha önce öğrenemediğini hayıflanarak beyan etmişti.

Görev yaptığımız dönemlerde çeşitli sınıflara mensup Arnavutlardan Türklere sıcaklık ve alakaları dikkat çekecek seviyededir. Üniforması ile şehre çıkmak zorunda olan Türk personele kafelerde oturan mahalli halkın "abi buyurun, biramızı için, kahvemizi için.." davetlerinin sıcaklık ve samimiyet gösterme dışında sinik bir maksadı olmadığı açıktır. Kosova'nın çeşitli şehirlerinde gittiğimiz restoran ve pastanelerde hesabımızın hiç tanışmadığımız Arnavutlarca daha önce ödenmiş olduğuna da defalarca tanık olmuştuk. Türklere bina ve tesis kiralayan Arnavutların mali konularda asla istismar yönüne sapmayan tok gönüllü kimseler olduğuna da işaret edilmelidir.

⁹⁶ 80 küsur yaşındaki hasta, inandığı gibi Türk ilaçları alınca iyileşmiştir.

Türk kışla revirinden sağlık hizmeti ve ilaç alan yoksul Arnavutların belli ölçüde minnet duygusu duymakla beraber Türkiye'nin kendilerine yardımlarını bir babanın muhtaç düşmüş çocuklarına doğal alakası gibi değerlendirdikleri gözlenmiştir. Tarafıma değişik vesilelerle bazı Arnavutlarca beyan edilen Kosova Arnavutları'nın Türkiye'nin bölgede devamı oldukları yönündeki ifadelerin de aşırı sıcaklık ve yakınlık gösterisinden ziyade Arnavutlarla Türkiye arasında zihinlerde mevcut ancak tarif edilemeyen bir aynileşme algısını yansıttığını ileri sürebilirim.

2012 yılında Balkanlarda Türkiye algısını tespiti yönelik bir kamuoyu araştırmasında⁹⁷ da Kosovalı Müslüman Arnavutların⁹⁸ olumlu bakış açısı tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre diğer milletlere sempati seviyesi Türkler için %70,5 ile en yüksek orandadır. Türklerle ilgili kişilik özelliklerinde çalışkanlık, misafirperverlik ve dürüstlük en fazla öne çıkan üç meziyet olarak görülmüştür. Türklerle yakınlık isteği sorularında Türkiye'yi ziyaret, Türkiye'de öğrenim görme ve Türkiye'de çalışma istekleri sırasıyla % 81,4, % 76,1 ve % 69,2 gibi yüksek nispetlerde ortaya çıkmıştır.

Kosovalılar ikinci bir vatan olarak hangi ülkede yaşamak istedikleri sorusuna % 47,1 oranıyla Türkiye cevabını vermişlerdir. Bu yüzde en çok tercih edilen ikinci ülke olan Almanya'yı seçenlerin yaklaşık 4 katı seviyesinde çok yüksek bir oranı göstermektedir. Türkiye'nin Balkanlarda mevcut etkinliğinin daha fazla olması yönündeki tespit de Arnavutların Türklere eğiliminin bir işareti olarak yorumlanabilecektir. Türkler ve Türkiye ile ilgili algının kaynağı sorusuna deneklerin % 59,5 gibi yüksek bir kısmı Kosova'daki genel kanaatleri cevabını vermişlerdir.⁹⁹

Arnavutluk Müslümanlarıyla yapılan aynı algı araştırmasında da benzeri sonuçlar alınmıştır.¹⁰⁰

Ana çizgileriyle özetlediğimiz söz konusu çalışmanın bulgularıyla bu makalede zikrettiğimiz kaynaklar ve Kosova'da yaklaşık 18 aylık görevimiz nedeniyle yaptığımız kişisel gözlemler ve tespitler sonucu ulaştığımız algılar arasında uyumluluk olduğu görülmektedir.

Yine 2013 yılı Nisan ayında Arnavutluk başkenti Tiran'da icra edilen Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantısı'nda da yine Karadağ Müslümanları temsilcisi olarak Rifat Feyziç Efendi'nin sıradan bir Türk memuruna atfen "Türk milleti için üç nesil önce askeri anlamda son bulan bozgunun artık beyin ve gönüllerde de bittiğini" açıklaması önemli bir kısmı Arnavutlardan oluşan seçkin

⁹⁷ Sadi Bilgiç-Salih Akyürek, *Balkanlar'da Türkiye ve Türk Algısı* (İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), 2012), 52-58.

⁹⁸ Kosova'da Müslümanların nüfusun %90'ını teşkil ettiği kabul edilmektedir.

⁹⁹ Bilgiç, Akyürek, *Balkanlar'da Türkiye ve Türk Algısı*, 52, 55, 57-58.

¹⁰⁰ Bilgiç, Akyürek, *Balkanlar'da Türkiye ve Türk Algısı*, 11-20.

dinleyici kitlesinde yüksek bir heyecan ve duygu patlamasına sebep olmuştur. Bu durum 101 yıl sonra, Arnavutlar arasında kendilerini Türkiye ile aynileştirme psikolojisinin dışı vurumu olarak yorumlanabilir.

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 23 Ekim 2013 günü beraberinde Kosova Başbakanı Haşim Taçi ve Arnavutluk Başbakanı Edi Rama olduğu halde kendisini Prizren'de karşılayan kalabalığa yaptığı konuşmada “Türkiye Kosova’dır. Kosova Türkiye’dir”¹⁰¹ ifadesi Kosova Arnavutlarıyla Türkiye arasındaki yakınlığın en yüksek seviyede ifadesi olmuştur. Erdoğan'ın konuşması Sırbistan'ın tepkisine neden olurken¹⁰² Prizren'de Türkler ve çoğunluğu oluşturan Arnavutlar tarafından coşkuyla karşılandığı anlaşılmaktadır.¹⁰³ Bu durum Kosova Arnavutlarının yukarıda izah edip örneklerini verdiğimiz sıcak Türkiye algısının en güncel örneği olarak görülebilir.¹⁰⁴

4.2. Olumsuz Algılar

Sıralanan olumlu algı örnekleri yanında Arnavutlar arasında olumsuz algı da yaygındır. Bu olumsuz algının önemli ölçüde eğitim sistemlerinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.¹⁰⁵ Diğer taraftan 1912 yılında Arnavutluk'un ilanı ile islamaforbia ve Turkofobia yeni rejimin kendi varlığı için dayanmak zorunda olduğu iki dayanak olarak görülmüştür.¹⁰⁶ Bu bakış açısı değişen rejimlerin Arnavutluk'ta değişmezi olmuştur. Arnavut tarih yazımı özellikle sosyalist dönemde Osmanlı dönemi için gerici, acımasız, yobaz tasviri yapmıştır. 1990'ların başında rejim değişmesine rağmen olumsuz genel bakış açısı devam etmiştir.¹⁰⁷

1997 yılında Arnavutluk'ta iktidara gelen Fatos Nano Osmanlı dönemi ve Türklerle olumlu algı ile bakanları kastederek hükümetinin “tarihin son 555 yıllık etkile-

¹⁰¹ “Erdoğan: Kosova, Türkiye’dir...,” 23.10.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/24968405.asp>, Erişim tarihi 10.11.2013.

¹⁰² “Vucic: I will visit Kosovo with Vulin before elections,” 25.10.2013, <http://www.tanjug.rs/news/103860/vucic--i-will-visit-kosovo-with-vulin-before-elections.htm>, Erişim tarihi: 11.11.2013.

¹⁰³ “Erdoğan: Türkiye Kosova’dır, Kosova Türkiye’dir,” 23.10.2013, <http://www.kosovaport.com/erdogan-turkiye-kosovadir-kosova-turkiyedir/> Erişim tarihi: 11.11.2013,

¹⁰⁴ 28 Haziran 2013 günü Türkiye Başbakanı Erdoğan için Prizren'de Arnavutların da katılımıyla “Kosova Seninle..” mitingi yapılmıştır (“People in Kosovo protest in favor of Turkish PM Erdogan,” 28.06.2013, <http://www.demotix.com/news/2203327/people-kosovo-protest-favor-turkish-pm-erdogan#media-2203200>) Erişim tarihi: 27.09.2013. Ancak diğer taraftan Prizren Katolik Kilisesi Başbakan Erdoğan'ın yukarıdaki konuşmasını protesto etmiştir “Piskopos Gjergji'den, Erdoğan'ın Konuşmasına Tepki,” 25.10.2013, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,9,21616>, Erişim tarihi: 12.11.2013.

¹⁰⁵ Arnavutluk lise ders kitaplarında Türk ve Müslüman imajı da akademik bir tarzda ortaya konulmuştur.(Olsi Jazexhi, *Düşmanı Tasvir: Arnavutluk Lise Ders Kitaplarında Türk ve Müslüman İmajı*, çev. Ahmet Kaldırım, yayıncı ve tarih kaydedilmemiş. Kosova'da okullardaki tarih kitaplarında olumsuz Osmanlı algısı için bkz. “Muhamet Brajšhori, *Kosova ve Arnavut tarih kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu*,” 25.07.2011, “<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/07/25/feature-02>”) Erişim tarihi 03.11.2013.

¹⁰⁶ Jazexhi, “*The Political Exploitation...*”.

¹⁰⁷ Fshazi, “*2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki...*”, 166.

rini tersine çevireceğini” beyan etmiştir.¹⁰⁸

4.2.1. ‘Zorba, Gerici ve Yobaz Türkler’

Uzun yıllar Enver Hoca rejiminin edebiyat dünyasında sözcüsü olarak bilinen ve halen de itibar gören edebiyatçı İsmail Kadere’ye göre Osmanlı dönemi Arnavutların tarihlerinde maddi ve manevi anlamda en büyük felakettir.¹⁰⁹ Günümüzde Arnavutluk’ta okulların edebiyat ve tarih kitaplarına göre de “Türkler Arnavutluk’u yakan, soyan, parçalayan ve köleleştiren kimselerdir”.¹¹⁰ Bu algıyı yerleştirmek için 1389 Kosova Muharebesi’nde Sultan Murad’ı öldürenin de Sırp değil bir Arnavut olduğu ileri sürülebilmektedir.¹¹¹

Arnavutluk’ta uzun yıllar basın ve sanat çevrelerinde Osmanlı devrinin Müslüman ve Türk yetkilileri *anadollakē* (Anadolulu aptal, zorba, geri kafalı Türk), *prapanikē* (geri), *tradhētarē* (dönemler), *dallkaukē* (geri zekâlılar), *turqeli* (küçük Türkler), *dylberē* (eşcinseller), *aziatikē* (Asyalılar), *fanatikē* (fanatikler), *bixhozçinj* (kumarcılar), *pērdhunues* (tecavüzcüler) ve *barbarē* (barbarlar) olarak damgalanmıştır.¹¹²

Osmanlı Devleti’ne başkaldıran İskender Bey okul kitaplarına göre sadece Arnavutların değil aynı zamanda Avrupa’nın da savunucusudur.¹¹³ 1968 yılında İskender Beyi anma törenlerinde Arnavut Başbakan yardımcısı tarafından yapılan konuşmada “Türkler ve Türk büyükleri aleyhinde rencide edici ifadeler üzerine” diplomatik kanaldan girişimlerde bulunulduğu bilinmektedir.¹¹⁴

4.2.2. Osmanlı Eserlerine Yönelik Olumsuz Tavır ve Eylemler

Türkler hakkındaki olumsuz algının Kosova’da göçler ve Arnavutlaşma/Arnavutlaştırma nedeniyle kayda değer bir Türk nüfusu¹¹⁵ kalmamış olmasından dolayı Osmanlı döneminden kalma Türk eserlerini imha ve ortadan kaldırma şeklinde dışa vurulduğu gözlemlenmektedir.¹¹⁶ Tarihi Osmanlı mimari eserlerine yönelik

¹⁰⁸ Jazexhi, “*The Political Exploitation...*”.

¹⁰⁹ Enis Sulstarova, “Albanian Orientalism,” in *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Halit Eren, ed. (Sarajevo: The Balkans Civilisation Centre, 2011), 167.

¹¹⁰ Jazexhi, “*Depicting the Enemy...*”, 70.

¹¹¹ Jazexhi, *A.g.e.*, 70.

¹¹² Jazexhi, “*The Political Exploitation...*”.

¹¹³ Jazexhi, “*Depicting the Enemy...*”, 69.

¹¹⁴ Şimşir, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları*, 450-451.

¹¹⁵ Kosova’da sayıları 20 bin olarak tahmin edilen Türklerin Arnavutlardan patolojik derecede çekindikleri gözlenmiştir. Arnavutların onaylamayacakları bir harekette bulunurlarsa bir kriz anında Arnavutların kendilerini evlerinde diri diri yakacakları şeklinde bir algıya farklı sosyal çevrelere mensup Türklerde rast gelinmiştir. Bu durumun Türk azınlık arasında bir kesimde kişilik ve güven duygusunu mahvettiği aşikârdır.

¹¹⁶ Arnavut bir akademisyenin görüşüne göre de “Osmanlı mirasına karşı geçmişten gelen nefret” bazen İslam karşıtı duyguların uyandırılması için kullanılmaktadır (Jazexhi, “*The Political Exploitation...*”).

saldırıların özellikle kriz zamanlarında daha yoğun olmak kaydıyla cami, tarihi çeşme,¹¹⁷ türbe,¹¹⁸ mezar taşı ve diğer eserlere yöneldiği gözlemlenmektedir.

Kosova'da önemli bir kısmı Osmanlı devrinden kalma camilerin birçoğu 1999 yılındaki savaşta zarar görmüştü. Savaştan sonra kısmi bir tamirat ile düzenlenmesi mümkün olan camilerin, genellikle güvenlik gerekçesiyle yıktırıldıkları bilinmektedir. 2000'li yıllarda da herhangi bir harp hasarı bulunmayan tarihi dokuyu yansıtan Osmanlı eserlerinden çok sayıda cami yıkılmıştır. Bunlar arasında Rugova'da Hasan Paşa, Rahovça'da Eski Çarşı, Gilan'da Şehzade Hanım, Yakova'da Gül ve Fetah Ağa, Prizren'de Mevlana Cafer Efendi, Priştine'de Eski Kerem Bey, Hatuniye ve Dört Lüle ve Doburçan'da Zekirler¹¹⁹ camilerinin olduğu bilinmektedir. Yıkıtılan camilerin yerine bazılarında Arap tarzı mimari ile yenilerinin yapıldığı gözlenmektedir.¹²⁰ Osmanlı devri eserlerine yönelik olumsuz tavırların, Suudi Arabistan gibi Arap ülkelerinde eğitim almış bazı din görevlilerinin teşviki ile yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Azımsanmayacak sayıda Kosovalı Arnavut yetkilinin zihninde Osmanlı dönemi Türk hatıralarına karşı kayda değer derecede bir kuşku ve nefret de gözlenebilmektedir. Bu çerçevede 1878 yılında Arnavut asilerce boğazlanarak katledilen Mareşal Mehmed Ali Paşa'nın¹²¹ Yakova'daki mezarının onarımı için 2010 yılı başlarında Türk Temsil Heyeti Başkanlığınca yapılan başvuruya günümüze kadar Kosova makamlarınca olumlu cevap verilmemiştir. Bunda bürokratik işlemler ve sürecin yavaş işlemesinden ziyade maktul generalin gayrimüslim (ve sünnetsiz)

Ancak bu hükmün şahsi gözlem imkânı bulduğumuz Kosova'da dini makamları işgal eden zevat için geçerli olmadığı açıktır.

117 2004 yılında Kosova'da çıkan karışıklıklar sırasında Prizren merkezinde Seydi Bey camisi yakınındaki tarihi Binbaşı çeşmesinin imhasının şehirdeki Türk birliğinin müdahalesi ile önlediği bilinmektedir.

118 Priştine kuzeyinde Sultan Murad Hüdavendigâr meşhedinin birkaç kilometre güneydoğusunda Bayraktarlar türbesi olarak da bilinen, 2007 yılında BM Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin barış planında Kosova'da korunması gereken kültür mirası arasında gösterilen Gazi Mestan Türbesi kimliği meçhul saldırganlar tarafından 15 Ağustos 2007 tarihinde saldırıya uğramış, türbe içindeki sandukalar balyozlarla tahrip edilmiştir. Gazi Mestan'ın halk arasında 1389 Kosova Harbi sırasında Sultan Murad'ın sancaktarı olduğu rivayet edilmektedir. Bkz. "Osmanlı türbesine çirkin saldırı," 15.08.2007, erişim tarihi 25.11.2013, <http://www.yenisafak.mobi/dunya-haber/osmanli-turbesine-cirkin-saldiri-15.08.2007-62277> "Kosova'daki Gazi Mestan Türbesi'ne yapılan saldırının üzerinden 3 hafta geçti, halen bir çalışma yok," 25.09.2007, erişim tarihi 23.11.2013, <http://www.prizrenliler.org/content/view/454/1/>

119 "Tüm Vaatlere Rağmen Camii Yine De Yıkıldı," 01.07.2010, <http://www.kosovahaber.net/index.php?page=2,11,1574> Erişim tarihi: 23.10.2013,

120 Dışişleri Bakanlığı'nın 4 Kasım 2000 gün ve Sayı: SPGM/2300-534-584 sayılı Bakan imzalı yazısı ile bir milletvekilinin önermesine verilen cevapta Priştine'de 300 yıllık Dört Lüle camisinin "Suudi Arabistan tarafından sağlanan maddi katkıyla yenisi yapılmak üzere" yıktırıldığı doğrulanmıştır (İlgili evraktan haberdar olmamı sağlayan kültür adamı yazar Raif Vrmica'ya teşekkür ederim).

121 Mehmed Ali Paşa, Milli Mücadele kahramanlarından Ali Fuat [Cebesoy] Paşa'nın dedesi ve tanınmış şair Nazım Hikmet'in büyük dedesidir. Asıl adı Ludwig Carl Fredrich Louis Detroit idi. Mareşal Yakova'da isyancılar tarafından vahşice katledilirken ev sahibi olan Abdullah Paşa övgüye değer şekilde kendisi ve aile efradının hayatları pahasına misafirini muhafazaya gayret göstermişti. Oysa Abdullah Paşa da Prizren Ligası'nın mensubuydu (Gawrych, *The Crescent and the Eagle*, 49).

olduğu ve Arnavut topraklarını Sırbistan ve Karadağ'a veren bir "hain" olduğu şeklinde bölgedeki yaygın kabulün rolü olduğu bilinmektedir.¹²² Oysa Mehmed Ali Paşa Fransız-Alman soylu bir aileden gelmesine rağmen 1878 Berlin Kongresi'nde elçi sıfatıyla Arnavutların yaşadığı bölge topraklarının Osmanlı hükümlerinden koparılmaması için çetin bir mücadele vermişti.¹²³ Bu yüzden de Almanya İmparatorluk Şansölyesi Prens Otto von Bismarck'ın nefret ve kızgınlığını celbetmişti.¹²⁴

Osmanlı mirasına dair olumsuz algıların Kosova'da sadece diğer dinlere mensup veya hayatlarında İslam'ın herhangi müspet bir değer ifade etmediği kimselerle sınırlı olmadığı gözlenebilmektedir. 2010 Nisan'ında tarafımızdan Prizren İslam Birliği depolarında metruk halde Osmanlı son dönemine ait içinde tapu belgeleri, nüfus ve terhis tezkereleri gibi kıymetli evrakın bulunduğu görülmüştü. Anılan evrakın Türkiye'den ilgili kurumlardan uzman personel getirilerek tasnif edilmesi ve envanterinin çıkarılması yönünde Türk Büyükelçiliği marifetiyle yapılan yazışmalara yetkili makam olan Kosova İslam Birliği şifahen "Türlere güvenmiyoruz" cevabını vermişti. Örneğimizde güveni ihlal edecek bir ihtimal söz konusu değildi. Tasnif ve envanter işlemleri zaten Kosovalı personel gözetiminde yapılacak ve Türkiye'ye sadece evrakın elektronik kopyaları verilecekti.

Yine tarihi kıymeti haiz Osmanlı kültür mirası bazı camilerin Osmanlı-Türk düşmanlığından kaynaklanan rövanşist güdülerle yıkılmasının kendisine şikâyet edildiği Kosova'nın en yüksek resmi dini makamı yıktırılan camilerle ilgili herhangi bir teessüf eseri göstermeye gerek görmediği gibi mesela tarihi Türk köyü Doburçan'da yıktırılan 19'uncu yüzyıl eseri Zekirler Camisi hakkında "kümes" şeklinde incitici bir benzetmede bulunabilmiştir.

SONUÇ

İncelediğimiz dönemde Arnavutların henüz Osmanlı ile gönül bağlarını koparma-

¹²² Balkanlar ve milliyetçilikler üzerine kayda değer eserlerin sahibi Gürbüz Bahadır'ın kanaatine göre Mehmed Ali Paşa hakkındaki "sünnetsiz ve hain" algısı Türk-Arnavut husumetini değil "cemaat içi" bir ihtilafı işaret etmektedir.

¹²³ Hans-Jurgen Komrumph "Macarlı Mehmed Ali Paşa," *Çevren Dergisi* Tan Gazetesi Pristine 4(1980): 18.

¹²⁴ Berlin Kongresinde Mehmed Ali Paşa gibi Hristiyanken din değiştirip Müslüman olan ve Osmanlı Devletinde etkin makamlarda bulunan yetenekli bir kişiliğin Türk delegasyonunda elçi sıfatıyla bulunması Avrupa ülkeleri tarafından hoş karşılanmamıştır (Komrumph, "Macarlı Mehmed Ali Paşa", 17). Ancak bu hoşnutsuzluğu en fazla dışı vuran Almanya delegasyonu başkanı olan Şansölye Prens Bismarck olmuştur. Prens Bismarck'a göre Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı heyetinde yer alması Almanya İmparatoru'nun kendisini yaralanmış hissetmesine neden olmuştur ve Şansölyesi Kayserinin şerefine hatırdı tutmak mecburiyetindedir. Bu yüzden "Mehmed'in on bir yaşında bir çocukken bir Alman gemisinden kaçmış olmasını pek âlâ anlayabilirim, ben de belki aynısını yapardım.; ama onun Fransız ve Alman soyundan gelen bir kişi olarak, Türkleşmesi ve Türk olup kariyer yaptıktan sonra buraya gelmesi ve yeni inancı ile eski vatandaşları önünde gururlanması, ardından da Hristiyan Avrupa'nın temsilcileri karşısında kendi inanışının çıkarlarını koruması sonucu, kendisine karşı takındığım tavrı haklı buluyorum." "Murder of Mehmed Ali," *The Times* (09 Sep 1878):5.

dıkları 20'nci yüzyılın ilk yıllarında "Arnavut asabiyesi" Osmanlı hükümrancılığını halife-padişah ve onun devlet ricalinden daha şiddetle savunmuştur. Hatta Osmanlı Hükümeti'nin dış baskılara yeterince direnemediğini görünce onun asker ve mülki temsilcilerini mürted [İslamdan dönmüş] sayarak onlara var gücüyle saldırmayı doğal bir hareket tarzı olarak algılayabilmiştir. Diğer taraftan 1903 Bulgar isyanının bastırılması ve Birinci Dünya Harbi'nde orduya yoğun gönüllü desteği Arnavutların Osmanlı Devleti'ne olumlu bakış açısının iki önemli kitlesel göstergesi olmuştur.

Osmanlı sonrası bölgede kurulan rejimlerin baskılarından bunalan Arnavutlar yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye'ye yerleşenler herhangi bir engelleme ile karşılaşmadan iş ve sosyal hayatta başarılı konumlara gelmişlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin bölgedeki varlığı da olumlu Türkiye algısını takviye etmiştir. Bu olumlu algı Türkiye ile Arnavutlar arasında net bir şekilde tarif edilemese de bazen kendilerini Türkiye ile bir görme duygusu da yaratabilmiştir. Bu yüzden günümüzde Kosova Arnavutları arasında önemli kriz anlarında Türkiye'nin kendilerini destekleyeceği, daha doğrusu desteklemek zorunda olduğu algısı gözlemlenmiştir.

Ancak 1920'lerden itibaren bölgede Arnavutların tabii olduğu eğitim sistemlerinin empoze ettiği Osmanlı ve Türk düşmanlığı Arnavutlar arasında kayda değer olumsuz algı da yaratmıştır. Bu algı sahiplerinin Arnavutluk ve Kosova'da sahip oldukları sosyal, kültürel ve siyasi etkinlik Şemsi Paşa, Hafız Arif Efendi ve Ali Yakub Cenkçiler çizgisi olarak adlandırabileceğimiz olumlu algı sahibinin ağırlığından fazladır.

Bu makalede Arnavut algısı anlaşılmasına çalışılırken olumlu ve olumsuz algı yanında ikisinin de ilham kaynağı olan bazı tezahürlerine dikkat çektiğimiz Arnavut mizacının da göz ardı edilmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç itibarıyla Osmanlı Devleti'nin entelektüel ve pazu kuvvetinde uzun yıllar nüfuslarının çok üzerinde rol alan Arnavutların günümüz Türkiye için sadece bir tarih hatırası olmadığı söylenebilir. Bu çerçevede Türkiye ile Kosova ve Arnavutluk arasında, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel hemen her sahada daha da yoğun işbirliği potansiyelinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu potansiyelin, Türkiye'yi ve Osmanlı geçmişini Arnavutlar için sadece olumsuzlukların kaynağı olarak görme eğilimindeki yukarıda bir kısım tezahürlerini sıraladığımız Turkofobyanın her zaman sabotesine açık olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Büyük masraflarla Türk askeri okul ve kurumlarında yetiştirilen Arnavut subayların yakın dönemde Arnavutlukta topluca tasfiye edilmelerine olumsuz algının etkinliğinin bariz bir örneği olarak işaret edilebilir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Nafiz, Kirametdin. *1912-1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2007.

Avlonyalı Ekrem Bey [Vlora]. *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, çev. Atilla Dirim. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Bahadır, Gürbüz. *Batı'dan Doğuya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları. 2002.

Bahadır, Gürbüz. *Din Süreçlerinde Gerileme*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011.

Batakoviç, T. Dušan. *Pogibiya Ruskog Konzula G. S. Şçerbini u Mitroviçi 1903. Godine*. İstorijski Institut, Beograd- İstorijski Časopis, XXXIV(1987): 309-323.

Bilgiç, Sadi-Akyürek, Salih. *Balkanlar'da Türkiye ve Türk Algısı*, İstanbul: Bilgesam Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012.

Bozbora, Nuray. *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk - Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul: Boyut Kitapları, ty.

Carnegie Endowment for International Peace. *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*. Washington, 1914.

Cevdet Paşa. *Tezahir 13-20*, Yay. Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960.

Chekrezi, A. Constantine. *Albania Past and Present*. New York: The Macmillan Company, 1919.

Çelik, Bilgin. *II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, 2003.

Deringil, Selim. “‘There Is No Compulsion In Religion’: On Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire: 1839-1856.” *Comparative Studies in Society and History*, 42/3 (Jul., 2000): 547-575.

Durham, Mary Edith. *Years of Balkan Tangle*. London: George Allen & Unwin Ltd., 1920 www.gutenberg.org tarafından e-kitap haline getirilmiştir),

Dündar, Fuat. *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Dündar, Fuat. *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Elsie, Robert. *Historical Dictionary of Albania*, Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, Inc., 2010.

Erem, Mustafa. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Rumeli Müfrezesi (Takviyeli 177'nci Piyade Alayı)*, haz. Z. Türkmen ve A. Keskin, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 2006.

Eren, Halid. Ed. *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Sarajevo: The Balkans Civilisation Centre, 2011.

Fshazi, Falma. "2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı: Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman Olduğu 'O An'." *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 38 (Mart 2008): 161-178.

Gawrych, W. George. *The Crescent and the Eagle - Ottoman Rule, Islam and the Albanians 1874-1913*. London-New York: I. B. Tauris, 2006.

İbrahim, Abdürreşid. *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslâmiyet'in Yayılması* II. Cilt haz. Ertuğrul Özalp. İstanbul: İşaret Yayınları, 2003.

İsmail Kemal Bey. *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*. ed. Sommerville Story. London: Constable and Company Ltd, 1920.

Jazexhi, Olsi. "Depicting the Enemy: The Image of the Turk and the Muslim in Albania's High School Textbooks," içinde *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Halit Eren ed. Sarajevo: The Balkans Civilisation Centre, 2011

Jazexhi, Olsi. *Düşmanı Tasvir: Arnavutluk Lise Ders Kitaplarında Türk ve Müslüman İmajı*, çev. Ahmet Kaldırım, yayıncı ve tarih kaydedilmemiş.

Johnson, Charles. "Macedonia's Struggle for Liberty," *The North American Review* 176 (555) (Feb 1903[1904]) : 223-235.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Zoraki Diplomat*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1967.

Kâzım, Hüseyin. *Arnavudlar Ne Yaptılar?*. İstanbul: Yeni Turan Matbaası, 1330.

Kornrumpf, Hans-Jurgen. "Macarlı Mehmed Ali Paşa," *Çevren Dergisi Tan Gazetesi Pristine* 4 (1980): 11-21.

Kutlu, Sacit. *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

- Külçe, Süleyman. *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*. İzmir, 1944.
- Külçe, Süleyman. *Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık, 1953.
- Külçe, Süleyman. *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*. İzmir:Ticaret Basımevi, 1944.
- Malcolm, Noel. *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan. İstanbul: Sabah Kitapları, 1998.
- Malcolm, Noel. *Kosovo A Short History*. London:Papermac, 1998.
- Mezani, Rezart. *İttihat Terakki, Arnavutlar ve Arnavutluk*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2003.
- Müfid Şemsi. *Şemsi Paşa, Arnavudlar ve İttihad – Terakki*. haz. Ahmed Nezh Galitekin, İstanbul:Nehir Yayınları, 1995.
- Öztürk, Murat. “Klasik Türk Edebiyatında Padişahlara Yapılan Yergiler,” *Turkish Studies* 8/1(Winter 2013): 2143-2164.
- Perry, M. Duncan. *The Politics of Terror, The Macedonian Liberation Movements 1893-1903*. Durham and London: Duke University Press, 1988.
- Saygılı, Hasip, “Birinci Dünya Harbinde Rumeli’nden Osmanlı Ordusuna Müslüman Gönüllü Katılımları”, *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları*, Ankara, (18) 2013: 231-255.
- Saygılı, Hasip. “1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandr Rostkovski’nin Katli,” *Karadeniz Araştırmaları* 39 (Güz 2013): 69-94.
- Saygılı, Hasip. “Balkan Harbi’nde Osmanlı Bozgununun Karanlık Yüzü: Dönemin Tanıklarının Gözüyle Müslüman Ahalide İnsan Kalitesi ve Sosyal Çözülme Problemi,” *Türkiye Günlüğü*, 112 (2012):136-146.
- Sowards, W. Steven. *Austria-Hungary and Macedonian Reforms 1902-1908*. Indiana: Indiana University Unpublished Doctorate Thesis, 1981.
- Sulstarova, Enis. “Albanian Orientalism,” *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today* içinde, Halit Eren, ed. Sarajevo: The Balkans Civilization Centre, 2011.
- Şimşir, N. Bilal. *Türkiye Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.
- Tagani, Artur. *Arnavut Ateistlerden Hulusi Hako’nun Din Hakkındaki Görüşleri*.

Konya: Selçuk Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2007.

Vickers, Miranda. *The Albanians A Modern History*. London, New York: I.B. Tauris, 2001.

Yasamee, F. A. K. *Ottoman Diplomacy Abdülhamid II and The Great Powers 1878-1888*. İstanbul: The ISIS Press, 1996.

Yılmaz, Necdet. *Ali Yakub Cenkçiler Hatıra Kitabı*. İstanbul: Darülhadis, 2005.